

Karlheinz Stockhausen

Stockhausen Mai 2003 im *Teatro Comunale di Modena*,
wo mehrere Stockhausen-Konzerte stattfanden.

(Photo: Rolando Paolo Guerzoni)

Copyright ©: Archiv der Stockhausen-Stiftung für Musik, Kürten, Deutschland
(www.stockhausen.org)

2 Nisan 2009 - 19.30

SEVDA-CENAP
AND
MÜZİK VAKFI

işbirliği ile

KARLHEINZ STOCKHAUSEN

(22.Ağustos.1928 [Mödrath] – 5.Aralık.2007)

Bu yazıda, ikinci dünya savaşı sonrası döneminin en önemli ve en etkin temsilcilerinden biri olan Alman besteci Karlheinz Stockhausen'ı tanıyacağız.

Prensipte her besteci ayrı bir dünyadır. Ancak söz konusu Stockhausen gibi bir besteci olduğunda, bu dünyanın bir hayli genişlediğini, kendi içerisinde yeni dünyalar yarattığını ve bir hayli karmaşık bir hal aldığını söylemek sanırım yanlış olmayacaktır.

Stockhausen “20.yüzyıl müziğinin devi”, “20.yüzyıl müziğinin en büyük hayalperesti” ve benzeri pek çok nitelendirmelerle anılan bir sanatçıdır. Müzik sanatının pek çok türünde - ki bunlara yeni türler de dâhildir - 370'in üzerinde eser vermiştir.

Stockhausen 22. Ağustos.1928'de Köln'ün Burg Mödrath köyünde doğdu ve yaşamının yine önemli bir kesitini Köln ve civarında geçirdi. Stockhausen küçük yaşta annesi vasıtasıyla müzikle tanıştı ve üstün müzikal algısıyla dikkat çekti. Annesinden aldığı ilk piyano derslerini (1936-37), yerel bir okulda obua dersleri izledi ve üstün yeteneği sayesinde, kısa sürede senfoni orkestrasına ikinci obuacı olarak girmeyi başardı.

13 yaşındayken, savaş sonucunda her iki ebeveynini de kaybeder. Annesi Nazi asimilasyon politikasının kurbanı olmuş ve yattığı psikiyatri enstitüsünde öldürülmüştür. Babası ise savaş alanında hayatını kaybetmiştir. Tüm bu travmatik olaylar, onun “otobiyografik” olarak nitelediği “*Licht*” adlı operasının “*Donnerstag*” kesitinde de son derece dramatik bir anlatımla kendini gösterir.

Stockhausen, II. Dünya Savaşı yıllarında, savaş cephesi yakınlarındaki bir hastanede sağlık görevlisi olarak çalışır. Bu onda derin bir iz daha bırakır. Kendisi bu deneyimini “*ölümden korkacak hiçbir şeyim kalmadı*” sözleriyle ifade eder.

Savaş sonrası yaşadığı ciddi maddi sorunlar nedeniyle, kafe, bar ve benzeri ortamlarda piyanistlik yaparak geçimini sağlar ve bir yandan da Köln'deki *Musikhochschule*'de eğitimini sürdürür (1947 – 50).

O yıllarda, klasik bir müzik eğitimi almakla birlikte, Stockhausen bestecilikle ilgili değildir. Ancak bu durum yavaş yavaş değişir. Hocaları vasıtasıyla Schönberg'in müziği ve onun 12-ton dizisel tekniğiyle tanışır ve 1947 yılında ilk beste çalışmalarına başlar. “*Choral*”, “*Choruses for Dorris*”, keman ve piyano için “*Sonatina*” bu dönemin başlıca eserleri arasında yer alır. Bunlar klasik formlarda ve daha amatör bir çizgide olan eserlerdir.

1950'lere doğru, ikinci dünya savaşı sonrası yaralarını halen sarmakta olan Avrupa'da, aralarında Stockhausen'in de yer aldığı bir grup genç besteci ortaya çıkar. Bu besteciler, geleneksel müziğin bir daha geri dönülmeyecek bir şekilde arkada bırakılması gerekliliğini savunurlar. Öyle ki Avrupa, sosyal ve politik hataların batağına düşmüştür ve bu batağa bir daha düşülmemelidir. Ne yazık ki bu düşünce “bir daha asla” söylemiyle birinci dünya savaşında da savunulmuş, ancak aynı hataya yine düşülmüştü. Ancak yine de, yeniden yapılanma bağlamında bir grup genç sanatçı, “eğer eski dünyanın külleri üzerinde de olsa yeni bir dünya kurulacaksa, yeni bir müziğe ihtiyaç duyulacaktır ki bu, o güne kadar hiç duyulmamış, bilinmemiş bir müziğin yaratılması demektir” algısını taşırlar. Bu kuşak *avangart* olarak tabir ediliyordu.

Avangart kavramını kısaca açıklamamız gerekirse, sanat, kültür, gerçeklik tanımları içindeki kabul edilmiş normları sarsıp, bunların sınırlarını değiştirmeyi amaç edinen bir olgudur diyebiliriz. Bu normlar sosyal reformdan, estetik deneyimlerin değişimine kadar çeşitlilik gösterebilir. İşte bu yeni nesil de, kendinden önceki kaynaklara, estetik norm ve değer ölçütlerine şüpheyle bakıyordu. Kimi zaman Stockhausen'ın arakadaşı, Fransız besteci Boulez'in "*Schönberg Öldü*" adlı makalesinde de belirttiği üzere, bir önceki kuşağın savunusu, sert bir dille eleştiriliyordu.

Bununla beraber Anton Webern, sözü edilen "eski" kuşağın arasından sıyrılarak bir kilit isim, hatta bir rol model halini alır. Zira o, müzikte üçüncü bir boyutun, müzik – mekân (noktasallık) ilişkisinin ve dizisel tekniğin gerçek potansiyelinin ipuçlarını veren, yegâne eski kuşak bestecisi olarak görülür. Stockhausen, Webern için şunları söyler: ¹"*Schönbergci tematik sıra kırıldı. Esas olan tema ya da tematik yapı değil, seçilen seslerin, aralıkların kullanım oranları, süreleri ve kuvvetliliğidir...*".

1951, Stockhausen'ın bestecilik yaşamında önemli bir dönüm noktası olur. Besteci, ileriki yıllarda ders vereceği, *Sommerferiekurse für neue Musik in Darmstadt*'a gider. Stockhausen'ın Webern'ın müziğiyle yaklaşması da burada olur. Yine, bu kursta tanıştığı Belçikalı yenilikçi besteci Karel Goeyvaerts'in izini takip ederek Paris'e gider. Olivier Messiaen ile (müzik analizi) ve Darius Milhaud ile (kompozisyon) çalışır. Bu 14 aylık eğitim, Stockhausen'ın bestecilik teknikleri açısından büyük etki yaratır. Burada "tümlev dizisellik" (*integral serialism*) adlı tekniği öğrenir ki bu teknik, ilk olarak Messiaen tarafından geliştirilmiştir ve yine ilk olarak Messiaen'in *Mode de valeur et d'intensités* (mod değeri ve yoğunluğu) adlı piyano etüdünde yer alır.

Bu etkilerin ardından, yine 1951'de Stockhausen, obua, bas klarnet, piyano ve dört vurma çalgıcı için yazdığı, kendi deyimiyile "ilk orijinal eseri", "*Kreuzspiel*"i yaratır.

Stockhausen yalnızca yapıtlarıyla ya da sahne performanslarıyla değil, aynı zamanda müzik teorisi makaleleri ve söylemleriyle de büyük ilgi toplamış, kimi zaman ise anlaşılmaz olarak görülmüş ve bazı olumsuz tepkilere maruz kalmıştır. Bunlardan birine örnek ise, 11 Eylül saldırılarına yönelik yaptığı ünlü söylemidir ki bu söyleminde ²"*11 Eylül saldırılarını o güne değin görülmüş en büyük sanat yapıtı*" olarak nitelemiştir. Ancak, kendi deyimiyile sözleri çarpıtıldığından ötürü ciddi yanlış anlaşılmalara hatta cezalandırmalara maruz kalmıştır...

Stockhausen kimilerine göre devrimci, yenilikçi bir besteci olarak tanımlanmakla birlikte aynı zamanda, "tartışmalara yol açan" bir sanatçı hatta bir megaloman olarak da görülmektedir.

Kendisi besteciliğinin ve müzik kuramcılığının yanı sıra, orkestra şefliği, piyanistlik ve akademisyenlik de yapmış çok yönlü bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Tüm bunlarla birlikte Stockhausen, kendi eserlerinin hemen her ilk seslendirilişine katılmıştır. Bu konserlerde şef, icracı, müzik direktörü ya da ses yansıtıcısı olarak çalışmış olması da ayrı bir önem taşır.

Besteci olarak pek çok yeni fikre imza atmıştır Stockhausen. Ömrünün büyük bir kısmını elektronik müzik stüdyolarında geçirmiş, hem elektronik, hem akustik hem de her iki yapının da sentezlendiği, elektro-akustik müzik alanında, o güne değin işitilmemiş zengin bir ses ve tını dünyasının kapılarını açmıştır.

Stockhausen'e göre ³"*insan, (diğer bir insan tarafından organize edilmiş) sesleri duyduğunda değişir ve bir daha asla aynı olamaz*". 1950'lere gelindiğinde artık ⁴"*ses yalnızca sestir fikri yerini seslerin*

¹ Stockhausen K., "*Texte I*", say. 24

² Hamburg, 16. Eylül.2001, basın konferansı.

³ Stockhausen'ın, Mayıs 1972, Oxford Union, "Four Criteria of Electronic Music" adlı konuşması.

bestelenmesi” fikrine bırakmıştı. Bunun ilk aşaması (tam olarak Stockhausen’in deyimiyle olmasa da), 2. Viyana Okulu olarak tabir edilen Arnold Schönberg, Alban Berg ve özellikle de Anton Webern tarafından ortaya atılmıştır. Onlar, klasik (geleneksel) müzikteki melodi ya da motif fikrini çok daha küçük yapılar olan aralıklara indirgemişlerdi ki bu, önemli bir değişimdi. Bu gelenekten yola çıkan Stockhausen bir adım daha ileri gider ve bizzat sesin üretimi ve farklı ses kaynaklarının analizine yönelir. Bunlar değişik kültürlere ya da tarihsel dönemlere ait çalgılar, doğadan ya da gündelik yaşamdan alınan sesler ve nihayetinde stüdyo ortamında bestecinin ürettiği seslerin analizine kadar çok geniş bir alanı kapsar. Öyle ki besteci bu alanda o kadar ileri gitmiştir ki, 1954 – 56 yılları arasında Bonn Üniversitesinde fonetik, akustik ve enformasyon teorisi okumuş ve bu alandaki deneyimlerini, elektronik müzik tarihinin bir başyapıtı olarak nitelendirilen, *musique concrète* ve elektronik seslerin sentezlendiği “*Gesang der Jünglinge*” adlı eserinde değerlendirmiştir.

Stockhausen’e göre bu, ses kompozisyonunda bir adım daha ileri gitmek demektir. Besteci, eğer sesleri analiz edebiliyor, onların karakteristiklerini, birbirlerine olan benzerlik ve farklılıklarını ayırt edebiliyorsa, neden bu var olan sesleri sentezlemesini? Söz konusu keşif, ancak yeni araçlar ile mümkündür. Bunlar elektronik araçlardı ve çok ilkel olmakla birlikte (örneğin bir sinüs dalgası üretici), işlevsel olarak başlangıçta yeterliydi.

Stockhausen, ilk elektronik müzik denemesini Paris’te, Pierre Schaeffer’in *musique concrète* stüdyosunda yaptı. *Musique concrète* bir elektroakustik müzik türüdür. İçerisinde akusmatik diye tabir ettiğimiz (ses kaynağını görmeden dinlediğimiz) çeşitli seslerin (ki bunlar gündelik yaşamdan alınan ses kayıtları da olabilir) bir araya getirilip, armoni, melodi vb. geleneksel müzik öğelerinden soyutlanarak bir kompozisyon oluşturulması fikrine dayanır.

Bu stüdyoda yaptığı çalışmaların ardından Stockhausen, 1952’de “*Etüd*” adlı ilk elektronik eserini verir. Ardından, Köln’e döner ve 1953’de o zamanki adıyla NordWest Deutsche Rundfunk (sonradan WDR adını alır) stüdyosunda, Herbert Eimert’in yanında çalışmalarına devam eder. Bu stüdyoda, “*Studie II*” adlı eserini besteler.

Bu çalışmalarıyla Stockhausen’in çağdaş müzik dünyasına etkisi çok büyük olmuştur. Öyle ki bu etkiyi takiben, popüler müzik dünyası da onun yarattığı bu tınsal dünyayı izlemeye koyulmuştur.

Stockhausen eserlerinde ağırlıklı olarak daha önce de bahsettiğimiz “tümlev dizisellik” adı verilen, ses dikliği, ses gürlüğü, ses süresi (ritim ve zaman ölçüsü) vb. pek çok müzikal öğenin dizisel bir anlayışla kurgulandığı bir teknikle çalışmıştır. Bu teknik oldukça sıkı, mantıksal ve matematiksel öğeleri müzikte ön plana çıkarır. Ancak bestecinin teknik ve müzikal arayışları bununla da sınırlı kalmaz. O her eserinde daha gelişimci bir hedef belirler kendine. Geliştirdiği kuramlar, salt kuram olmakla kalmaz ve bestecinin eserlerinde hayat bulur. O hep yeninin peşinde, her esere adeta “yeni bir soru işaretiyle” başlar. 1996 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda besteci bunu şöyle yorumlar: ⁵“*Şu anda icra edilebilir 253 tane eserim var ve bunlardan 70 ya da 80’inin Cd kaydı bulunuyor... Bu çalışmaların her biri birbirinden farklı. Yani keşfedecek çok şey var. Bu sanki dünya içinde bir dünya gibi ve her biri çok farklı yönlere sahip... Ben kendimi tekrarlamaktan (hiç) hoşlanmam...*”

Zira söz konusu, “tümlev dizisellik” olduğunda da, Stockhausen yeni açılımlara gider. Buna bir örnek de, “*LICHT*” (1977 - 2003) adlı büyük sahne eserinde ele aldığı “formül kompozisyon” ve “süper formül kompozisyon” olarak adlandırdığı tekniklerdir. Bu teknik önceki dizisel yapılardan yola çıkan, ancak onlardan farklı olarak “hatırlanabilir motivik” elemanların genişletilmesi, kısaltılması

⁴ Idem. 3

⁵ www.stockhausen.org

(Stockhausen'ın deyimiyle *Ausmultiplikation*) ve yansıtılmasına dayanan, karmaşık, çok katmanlı bir biçim yaratır.

Her eserinde yeni bir teknik aracı kullanarak, yeni bir anlatım arayışına girdiğinden, daha pek çok teknik ve form prensibi de geliştirir Stockhausen. Bunlardan bir diğeri de müzikteki *aleotorik* prensiplerin uygulanmasıdır ki bu, temelde “kontrollü bir doğaçlama” biçimini öngörür.

Bu ve benzeri pek çok teknik oluşum, yine Stockhausen'ın kendi kaleminden çıkan ve kendi eserlerinin teknik yönlerini açıkladığı “*Texte zur Musik*” ve “*Die Reihe*” adlı yayınlarda da yer almaktadır. Bunlardan “*Die Reihe*”nin üçüncü sayısında çıkan “...wie die Zeit vergeht...” (zaman nasıl geçer) adlı makalesi en tanınan teorik yapıtı haline gelir. Stockhausen, bu makalede söz konusu edilen teorilerden yola çıkarak, “*Zeitmasse*”, “*Gruppen für die drei Orkester*” ve “*Klavierstücke XI*” adlı karmaşık, geniş ölçekli ve dokusal olarak hacimli eserler yaratır.

Tüm bu rasyonel ve matematiksel olarak kurgulanan yapıtların yanı sıra, kişisel yaşantısıyla da ilintili olarak, tinsellik ögesi de Stockhausen'ın eserlerinde önemli rol oynar. Bu türden yaklaşıma bir örnek olarak, “*Aus dem Sieben Tagen*”(Yedi Günden) adlı eserinin “*Richtige Dauern*” başlıklı bölümünü gösterebiliriz.

Stockhausen'ın 1950'den itibaren, temel başarı olarak nitelendirilen yapıtları: *Dizisel Müzik*, *Nokta Müzik*, *Elektronik Müzik*, *İstatistiksel Form*, *Grup Form*, *Aleatorik Müzik*, *Canlı (performansa dayalı) Elektronik Müzik*, *Ayinsel Müzik*, *Müzikal Tiyatro*, *Dünya Müziği*, *Kozmik Müzik* vb. pek çok başlık altında ele alınmaktadır.

Stockhausen 2004'ten itibaren son büyük projesi olan “*Klang – Die 24 Stunden des Tages*” (Ses – Günün 24 Saati) üzerinde çalışmaya başlar. Bu eser bir önceki yedi operalık devasa projesi “*LICHT*”in bir tür uzantısıdır. Toplam 29 saat süren bu eserler bütününe Stockhausen 1977'de başlar ve 2002'nin Aralık ayında tamamlar. Bu eserin ancak ilk 21 saati bestelenebilmiştir. Stockhausen'ın son olarak bestelediği bu 21. Saatin başlığı ise “*Paradies*” yani Cennet'tir.

Stockhausen, aramızdan ayrıldığı 5.Aralık.2007 tarihinden bir önceki güne kadar çalışmayı sürdürdü ve son orkestra eseri “*Fünf Weitere Sternzeichen*”(Beş Burç Daha) adlı eserini tamamladı.

Bestecinin 1998 yılından itibaren düzenlediği *Stockhausen Kürten Kursları* ise, kendisinin vasiyet ettiği şekilde halen devam etmektedir. Bu kurslar, başladığı yıldan 2028 yılına dek, “öğrenme” ana başlığı altında belirli birer felsefi söylemle nitelendirilmiştir. Bu kurslara ait bazı başlıklar, Stockhausen tarafından şu şekilde yansıtılmıştır:

- 1998 – LERNEN UM WEITERZUGEBEN: Aktarmak için öğrenmek
- 1999 – LERNEN AUS GOTTVERTRAUEN: Tanrıya güvenden öğrenmek
- 2008 – LERNEN ZUM STRAHLEN: Işık saçmak için öğrenmek
- 2009 – LERNEN FÜR NEUE LEBEN: Yeni yaşamlar için öğrenmek
- 2014 – LERNEN ZU LIEBEN: Sevmek için öğrenmek
- 2028 – LERNEN ÜBERS ALL (uzw.): Kozmosun üzerinde öğrenmek (ve saire).

Stockhausen'ın bireysel olarak icra edilebilir 370 eseri *Stockhausen Verlag* tarafından üretilen, Stockhausen “Complete Edition Cd” kataloğunda yer almaktadır.

Gökçe ALTAY

Nisan.2009

KAYNAKÇA:

[www. stockhausen.org](http://www.stockhausen.org)

Stockhausen K., "Texte zur Musik", Stockhausen – Verlag, (1952 – 1962)

Overholt S.A., "Karlheinz Stockhausen's spatial theories: Analyses of Gruppen fuer drei Orchester and Oktophonie, Electronische Musik vom Dienstag aus LICHT", University of California, Sanata Barbara, Disseration, (2007)